

ประวัติศาสตร์นิพนธ์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย

ความเป็นมาของการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประเทศไทย

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยมีประวัติความเป็นมาไม่ยาวนาน เพราะเพิ่งจะมีการพูดถึงและศึกษาค้นคว้ากันในวงวิชาการเมื่อไม่นานมานี้ ความตื่นตัวและให้ความสนใจในปัญหานี้เริ่มปรากฏจริงจางขึ้นหลังปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา ก่อนหน้านั้นมีการศึกษากันอยู่บ้างในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น หลักสูตรปริญญาตรีในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้บรรจุวิชาประวัติศาสตร์นิพนธ์เป็นวิชาบังคับสำหรับนักศึกษาวิชาเอกประวัติศาสตร์ ซึ่งมีเนื้อหาทั้งศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ของตะวันตก และการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยควบกันไปด้วย ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการประวัติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยแห่งนี้ จึงสรุปว่า "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้ความสำคัญกับวิชาประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก เมื่อมีการก่อตั้งคณะศิลปศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2504... เมื่อแรกเริ่มนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้นำหน้าทางวิชาการ โดยการเสนอวิชาใหม่ขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก คือ ประวัติศาสตร์นิพนธ์"¹

ในขณะที่มหาวิทยาลัยอื่น ๆ เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีการเปิดสอนวิชาประวัติศาสตร์นิพนธ์ของตะวันตกเป็นวิชาบังคับสำหรับนักศึกษาวิชาเอกประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับคั้งที่อาจารย์ผู้สอนวิชานี้ปรารภไว้ในหนังสือของเขาว่า "จากประสบการณ์ของผู้เขียนซึ่งเคยสอนวิชานี้ เมื่อปี พ.ศ. 2511..."² และเคยเรียกประวัติศาสตร์

¹ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุภาภรณ์ จรัสพันธ์, "บรรณาธิการแถลง" วารสารธรรมศาสตร์ 10(มิถุนายน 2524) : 171.

²นิธิ เอียวศรีวงศ์, "คำนำ," ใน ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525).

นิพนธ์ ว่า "ประวัติวรรณนา" ส่วนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเปิดสาขาประวัติศาสตร์มานานก่อนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ มีการสอนวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์ และระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ ในหลักสูตรระดับปริญญาโทมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 แต่ไม่มีวิชาเหล่านี้ในหลักสูตรระดับปริญญาตรี และเพิ่งจัดเข้าไว้ในหลักสูตรปริญญาตรีในปี พ.ศ. 2520.

สำหรับผลงานค้นคว้าที่นับได้ว่าเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย และไคตีพิมพ์เผยแพร่ก่อนปี พ.ศ. 2516 ก็นับว่ามีน้อยมาก งานที่นับว่าบุกเบิกได้แก่ ผลงานของสุกิจ นิมมานเหมินทร์ ในบทความชื่อ "การใช้และความสามารถที่จะใช้ประวัติศาสตร์ในประเทศไทย" (พ.ศ. 2499) หลังจากนั้นก็ถึงช่วงมานานจนกระทั่ง ชจร สุขพานิช ได้เสนอบทความเรื่อง "วิชาประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ไทย" (พ.ศ. 2507) และอีก 2 ปีต่อมา นิธิ เอียวศรีวงศ์ จึงเสนอผลงานเกี่ยวกับปรัชญาประวัติศาสตร์ แต่มีเนื้อหาเกี่ยวโยงถึงประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในบทความเรื่อง "ข้อคิดเกี่ยวกับวิชาประวัติศาสตร์" (พ.ศ. 2509) และผลงานของเตช บุนนาค เรื่อง "วิธีการของประวัติศาสตร์" (พ.ศ. 2514)³ ในขณะที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็เสนอผลงานวิเคราะห์ในบทความชื่อ "สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพกับอาร์โนลด์ ทอยน์บี" (พ.ศ. 2512) ซึ่งได้ส่งผลเร้าใจให้ ฉลอง สุนทรวาทินชยเขียนบทความ "วิวัฒนาการการเขียนประวัติศาสตร์ไทย จากเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ศึกษาเปรียบเทียบพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2" (พ.ศ. 2515)⁴ หลังจากนั้นจึงมีผลงานทะยอยออกมาเผยแพร่หลังปี พ.ศ. 2516 แล้ว ถัดมาอีกหนึ่งปี คือ พ.ศ. 2517 กุจะเป็นปีที่มีการตื่นตัวและสนใจศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยอย่างมาก คงจะ

³ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, ปรัชญาประวัติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์, 2518).

⁴ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2519).

เห็นได้จากบทความวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่พิมพ์ออกมาถึง 10 ชิ้น⁵ เขียนโดยผู้มีอาชีพทางด้านประวัติศาสตร์โดยตรง ทั้งอาจารย์ นักวิชาการ และนักศึกษา

อย่างไรก็ตาม ผลงานต่าง ๆ ข้างต้นได้ตีพิมพ์กระจายอยู่ตามวารสารต่าง ๆ จนมีการรวบรวมพิมพ์ในเล่มเดียวกันคือ หนังสือ ปรินญาประวัติศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2518 และพิมพ์ซ้ำเป็นครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2519 ปีเดียวกับที่มีการรวบรวมบทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยในหนังสือ ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย จากนั้นจึงติดตามมาด้วยผลงานค้นคว้าทางวิชาการที่ได้ศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง กว้างขวาง และลึกซึ้งขึ้น เช่น ผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์⁶ และผลงานของสมเกียรติ วันทะนะ⁷ ตลอดจนผลงานค้นคว้าในรูปของวิทยานิพนธ์ เช่น "วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" ของ นาฏวิภา ชลิตานนท์ (พ.ศ. 2528)⁸ และ "การชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก" ของอุบลศรี

⁵โปรดดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, ปรินญาประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย.

⁶นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา" ใน รวมปรากฏจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2520-2521. (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2521) หน้า 173-254. และ "การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยอดีตและอนาคต" รวมบทความประวัติศาสตร์ (กรกฎาคม 2523) .

⁷สมเกียรติ วันทะนะ, ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยสมัยใหม่ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527) (บทความประกอบการสัมมนา กิ่งศตวรรษธรรมศาสตร์ : 2477-2527).

⁸ต่อมาพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือชื่อ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524).

อรรถพันธ์ (พ.ศ. 2524)⁹ รวมทั้งวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ เช่น *Traditional Thai Historiography and its Nineteenth Century Decline*, ของวินัย พงศ์ศรีเพียร¹⁰ เป็นต้น

ความหมายและบทบาทของประวัติศาสตร์ในวงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย

จากความเป็นมาและระยะเวลาเพียงประมาณ 10 ปีที่มีการตื่นตัว จุดความสนใจและกระตุ้นการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยดังกล่าวนี้ จึงไม่น่าประหลาดใจเลยที่ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยรุ่นก่อน ๆ ซึ่งอาจสรุปคร่าว ๆ ว่า รุ่นก่อน พ.ศ. 2516 ไม่เคยให้ความสำคัญกับคำว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ หรือ *Historiography*

หากพิจารณาศัพท์ *Historiography* พอจะสรุปค่าแปลอย่างสั้นที่สุดว่า *The "writing of history"*¹¹ เมื่อถอดเป็นภาษาไทยว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ โดยค่านำว่า ประวัติศาสตร์มาสมาสกับคำว่านิพนธ์ ซึ่งแปลว่า เรื่องที่แต่งขึ้น หรือ

---

⁹ อุดลศรี อรรถพันธ์, "การชำระพระราชพงศาวดารการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524).

¹⁰ Winai Pongsripiyan, "Traditional Thai Historiography and its Nineteenth-Century Decline" (A dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Department of History, University of Bristol, 1983).

¹¹ ไปรคกูรายละเอียดใน Chambers' Encyclopedia (Pergamon Press, 1966), 7 : 118.

แต่งหนังสือ¹² รวมความแล้วแปลว่า เรื่องประวัติศาสตร์ที่แท้จริง หรือการแต่งหนังสือประวัติศาสตร์เมื่อนักวิชาบางท่านอธิบายคำว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่า

.....ประการหนึ่ง หมายถึง "ศิลปะงานการเขียนประวัติศาสตร์" ในอีกประการหนึ่ง หมายถึง "ผลงานของการเขียนประวัติศาสตร์ โดยพิจารณาจากคานาภาษาสำนวนโวหาร" และในอีกความหมายหนึ่ง ก็หมายถึง "ประวัติการเขียนประวัติศาสตร์" ดังนั้น ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ก็เป็นวิชาที่หมายถึงงานการเขียนประวัติศาสตร์โดยทั่วไป เป็นการเน้นการทำงานของนักประวัติศาสตร์ในแง่ที่ว่ามีความรู้อะไรเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และสื่อความหมายของความรู้ออกมาอย่างไร....¹³

การแปลความหมายของคำว่า Historiography ออกเป็นภาษาไทยว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ จึงได้ความหมายสมเหตุสมผลและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในวงวิชาการ จนปัจจุบัน (พ.ศ. 2529) ก็ยังไม่มีเสียงโต้แย้งหรือคัดค้านกันในประเด็นนี้

ดูเหมือนนักวิชาการประวัติศาสตร์ได้มีความเห็นร่วมกันทั้งในประเด็นของความหมายของประวัติศาสตร์นิพนธ์และบทบาทความสำคัญของวิชาที่มีต่อวงวิชาการไทย ในระยะสิบกว่าปีมานี้ ดังเช่นทัศนะที่ว่า "ในระยะหลัง ๆ นี้ ปรากฏว่ามีคำใหม่ในวงการศึกษาก่อเกิดขึ้น และเริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงวิชาการ คือคำว่า ปรัชญาประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์ ซึ่งอาจจะพูดได้ว่าทั้งสองคำนี้ทำให้วิชาประวัติศาสตร์เริ่มกระปรี้กระเปร่ามีชีวิตชีวาขึ้น..."¹⁴ และนักวิชาการอีกท่านได้ข้อสรุปว่า

¹² พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493. พิมพ์ครั้งที่ 15. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, 2519), หน้า 509.

¹³ ไพรกฤ ชาณวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, "คำนำ" ใน ปรัชญาประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2527).

¹⁴ เรื่องเดียวกัน .

.....แต่เดิมรายละเอียดของเรื่องราวในประวัติศาสตร์ไทย ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก เพราะการค้นคว้าหลักฐานยังไม่กว้างขวางและยูสนใจศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ตามวิธีประวัติศาสตร์ ยังมีไม่มากพอ แต่เป็นที่น่ายินดีว่าในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมาได้มีการตื่นตัวทางวิชาการประวัติศาสตร์ไทย จากการศึกษาความเคลื่อนไหวของการค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า วิธีการค้นคว้าหาหลักฐานยิ่งขึ้น เพราะเกิดความสนใจปรัชญาประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ตลอดจนวิธีการศึกษาและการใช้หลักฐาน.....¹⁵

ในขณะที่นักวิชาการบางท่านเห็นว่า "โดยลักษณะวิชาประวัติศาสตร์มีจุดเด่นอยู่ที่การใช้หลักฐานเป็นพื้นฐานในการตีความ นับว่าเป็นนิมิตร์อันดีที่นักประวัติศาสตร์ได้หันมาสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ไทยจากแง่มุมของประวัติศาสตร์นิพนธ์มากขึ้น..."¹⁶

การศึกษาประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์และปรัชญาประวัติศาสตร์ไทยนับตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงยุคสมัยใหม่ มีการแบ่งยุคสมัยตามประเภทของหลักฐาน เช่น สมัยตำนาน สมัยพงศาวดาร สมัยปัจจุบัน¹⁷ หรือแบ่งเป็นประเภทการเขียนประวัติศาสตร์แบบจากรีก การเขียนประวัติศาสตร์แบบตำนาน การเขียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดาร¹⁸ หากพิจารณาจากความหมายของประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้งสองนัย คือทั้งในแง่ของงานเขียนประวัติศาสตร์ และการเขียนประวัติศาสตร์แล้ว

¹⁵แกมสุข นุ่มนนท์, "ประวัติศาสตร์" ในเรื่องเดียวกัน หน้า 40-41.

¹⁶วินัย พงศ์ศรีเพียร, "การศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์อยุธยาในเชิงวิเคราะห์" (เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ, 14-16 มิถุนายน 2528), หน้า 3.

¹⁷ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, "ปรัชญาประวัติศาสตร์ไทย" ใน ปรัชญาประวัติศาสตร์, หน้า 206.

¹⁸โปรดดูรายละเอียดใน นาฏวิภา ชลิตานนท์, ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย.

การแบ่งตามประเภทของหลักฐานเช่นนี้นับเป็นการแบ่งที่มีส่วนทำให้มองเห็นการแบ่งยุคสมัย(Periodization) และวิวัฒนาการตามลำดับเวลาหรือ Time ของประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย แม้ว่าช่วงระยะเวลาของแต่ละสมัยจะมีระยะที่เหลื่อมซ้อนกันอยู่ ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของการเปลี่ยนแปลงหรือวิวัฒนาการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง(Continuity) นอกจากนี้หลักฐานทางประเภทดังกล่าวข้างต้น ยังบ่งชี้ถึงความแตกต่างกันทั้งแนวคิด เนื้อหา วิธีการ และรูปแบบ ฯลฯ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย